

LXV. ÉV.

HARMADIK FOLYAM

1941. OKT.—DEC.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR KÖZKÖNYVTÁRAK
KÖZLÖNYE

A MAGYAR KÖNYVTÁROK ÉS LEVÉLTÁROK EGYESÜLETÉNEK MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN

1941. évi folyam * IV. füzet

BUDAPEST

KIADJA A M. NEMZ. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA 1941

A Magyar Könyvszemle

Szerkesztő- és Kiadó-Bizottsága

azon könyvtárak igazgatóiból alakul, amelyek a Magyar Könyvszemle kiadásához bizonyos ívszámok költségeivel (legalább száz pengővel) hozzájárulnak.

A Szerkesztő- és Kiadó-Bizottság tagjai

DOMANOVSKY ÁKOS, a pécsi Erzsébet-tudományegyetem könyvtárának igazgatója, ENYVVÁRI JENŐ, a budapesti Fővárosi Nyilvános Könyvtár igazgatója, FITZ JÓZSEF, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárának főigazgatója, GOMBÁS GÉZA, az Országos Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának vezetője, KÁPLÁNY GÉZA, a Technológiai Könyvtár igazgatója, NYIREŐ ISTVÁN, a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója, PASTEINER IVÁN, a budapesti Egyetemi Könyvtár főigazgatója, PUSKÁS ENDRE, a szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója, RADÓ AURÉL, a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója, SZINNYEI JÓZSEF, ny. egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia főkönyvtárnoka, TETTAMANTI JENŐ, egyetemi nyilvános rendes tanár, a Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar Könyvtárának igazgatója (Sopron), TRÓCSÁNYI GYÖRGY az Országgyűlés Könyvtárának igazgatója, TRÓCSÁNYI ZOLTÁN, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárában főkönyvtárnok, a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete Könyvtári Szakosztályának képviselője, szerkesztő.

AZ ERDÉLYI KÖNYVAKCIÓ.

Szinte a bécsi döntést követő órákban, 1940 szeptemberének első napjaiban, HÓMAN BÁLINT m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter azzal a kéréssel fordult a magyar könyvkiadókhöz, tudományos társulatokhoz és a társadalomhoz, hogy az anyaországhoz visszatért és a magyar könyvtől elzárt keleti és erdélyrészi könyvtárak számára önkéntes felajánlasként juttassák el az 1918—1940 között megjelent magyar könyveket. Hogy nagyarányú elgondolását azonnal realizálja, egyidejűleg megbízást adott PASTEINER IVÁN egyetemi könyvtári főigazgatónak, mint a Közgyűjtemények országos főfelügyelőjének, a szervezés és végrehajtás munkájának lebonyolítására. PASTEINER IVÁN a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének keretében megszervezte annak erdélyi osztályát, mely a Magyar Nemzeti Múzeum Eszterházy-utca 30. szám alatti helyiségeiben már a bevonulás napjaiban megkezdte a miniszteri felhívásra gyors iramban gyűlni kezdő könyvek feldolgozását, majd szétküldését.

Mikor — ma már bátran mondhatjuk — ez az egész országot megmozgató miniszteri felhívás elhangzott, csak az a szomorú tény volt ismeretes, hogy a visszatért keleti és erdélyrészi területek sok évszázados magyar könyvkultúráját a román uralom részben megsemmisítette, részben nem engedte továbbfejlődni.¹ Bizonyos volt, hogy az 1918—1940 között megjelent magyarországi tudományos és szépirodalom jelentős, a nemzeti művelődés szempontjából éppen legfontosabb része nem juthatott el a trianoni határokon túlra, vagy ha szórványosan, néha nagy leleménnyel és igazi veszélyek között át is szivárgott, az olvasóközönség széles rétegei nélkülözni voltak kénytelenek a minden-

¹ Azóta két dolgozat jelent meg erre a tárgykörre vonatkozóan. Általában GYÖRGY LAJOS szólt róla (A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve, III.), a székelyföldi könyvtárakkal kapcsolatban pedig BENEDEK ANDRÁS a Magyar Szemle 1941. évi 4. számában. Felhívjuk olvasóink figyelmét ezekre a dolgozatokra.

nél jobban becsült és szeretett magyar könyvet. Ennek tudatában figyelt fel az ünnep boldogságában égő magyar társadalom HÓMAN BÁLINT szavára.

A munkáját megkezdő erdélyi osztálynak — rövidesen elterjedt népszerű nevén erdélyi könyvakciónak — egyik első dolga volt, hogy a fent vázolt hiányokat pontosan és gyorsan felmérje s az erdélyi könyvtári viszonyokról a valóságnak megfelelő, feltétlenül hiteles képet nyerjen. Ezt a mindenképen bonyolult feladatot több oldalról közelítette meg. Rögtön összeállította a még 1918 előttről ismert közkönyvtárak, gimnáziumi könyvtárak és olvasókörök jegyzékét s megkérdezte néhány erdélyi szakértő véleményét a beállott változások tekintetében. PASTEINER IVÁN főigazgató azonnal Erdélybe utazott s Kolozsvárra és Désen személyesen tájékozódott a helyzetről. Beművészei s az erdélyi szakvélemények alapján kiderült, hogy a dolgok természeténél fogva minden mozgásban van s részletes helyszíni szemlékre lesz szükség a nemzeti ajándék megfelelő szétosztása érdekében. Amint a közlekedési viszonyok csak némileg is javultak, az erdélyi osztály három beosztott tisztviselőjét, DR. BENEDEK ANDRÁST, DR. JÉKELY ZOLTÁNT és DR. SOLTÉSZ JÁNOST a szóbajövő könyvtárak meglátogatása céljából Erdélybe küldte. A közlekedési lehetőségek három részre tagolták a visszatért területeket: északra (Szatmárnémeti, Nagybánya vidéke), középsőre (Nagyvárad—Kolozsvár—Beszterce-vonal) s délre (Székelyföld). Amint később kiderült, ez a felosztás nemcsak egyszerű technikai szempontból volt előnyös, hanem közelebb vitt a keleti és erdélyrészi könyvtárak mélyebb megismeréséhez is.

Az erdélyi osztály tisztviselői következő, a könyvakcióval összefüggő *gyakorlati* kérdéseket vetették fel a meglátogatott könyvtárakkal kapcsolatban:

1. Működik-e a szóbanforgó könyvtár vagy sem, vagy ha pillanatnyilag nem működik is, megvan-e a biztosíték arra, hogy a legrövidebb időn belül az olvasóközönség rendelkezésére áll?

2. Milyen állapotban van 1918 előtti és 1918 utáni könyvanyaga, melyek a feltűnő hiányok; mekkora a forgalma, van-e megfelelő helyisége, van-e valamilyen használható címjegyzéke, általában a használhatóság feltételei milyen mértékben forognak fenn?

3. Nyilvános jellegű-e, mekkora olvasótáborra számíthat s hajlandó-e a közönség minél szélesebb rétegei előtt megnyitni kapuit?

E kérdések felvetése világosan vall az erdélyi osztály vezető szempontjairól:

1. a nemzeti közadakozásból összegyűlő könyveket oda juttatja el, ahol azonnal az olvasóközönség rendelkezésére állanak. Könyvmúzeumok helyett élő és élniakaró könyvtárakat támogat; a nemzeti művelődés ügye s az adakozók szándéka egyaránt erre kötelezik;

2. lehetőleg nem forgácsolja szét könyvanyagát, hanem a földrajzi szempontok figyelembevételével úgy állapítja meg az ellátandó könyvtárak számát és fontossági sorrendjét, hogy minden vidéken (városban) kiválasztja a közönséggel legszorosabb kapcsolatban álló könyvtárakat s ezeket támogatja elsősorban, de nem feledkezik meg a többi életképes, kisebb nyilvánosságú könyvtárról sem.

A felszabadult területeket járó kiküldöttek jelentéseiből a következő helyzetkép rajzolódott fel:

1. *Északi körzet.* Történelmi, művelődési és közlekedési szempontból nem tartozott a tulajdonképeni Erdélyhez, onnan ma is körülményes a megközelítése; sem könyvtárainak, sem iskoláinak nincs olyan sokévszázados hagyománya, mint az erdélyiekének. A multban inkább az Alföldhöz s részben a Felvidékhez fűzték kapcsolatai: ezért még magárahagyottabb küzdelmet kellett folytatnia, a siker legcsekélyebb reménye nélkül, peremvidékre lököttén. Az elnyomás átkát a nélkül viselte, hogy Erdély hagyományörző ereje megtarthatta volna. Szatmárnémeti, Nagykaroly, Nagybánya, Felsőbánya, Máramarossziget, Nagysomkút, Tasnád és Érmihályfalva könyvtárai tartoznak ebbe a csoportba. Tulajdonképeni közgyűjtemény egy lenne közöttük: a nagybányai Városi Múzeum könyvtára. Mind ennek, mind a többi gimnáziumi, kaszinói és olvasóegyleti könyvtárnak közös jellemző vonása az, hogy 1918 előtti anyaguk sem mondható megfelelőnek; részben rongált állapotban rejtegették ezeket a könyveket kényszerű szükség-raktárakban, részben a románok semmisítették meg vagy vitték el. Legjobb esetben — a szerényen és nagy csendben összehúzódnál — a könyvre éhes olvasók szinte ronggyá olvasták őket (a Jókai-, Mikszáth-, Gárdonyi-

kötetek sorsa lett ez, nemcsak itt, hanem egész Erdélyben). 1918 utáni magyar könyv — még erdélyi is! — csak itt-ott volt látható polcaikon; embertelen sorsuknak néha a vak véletlen engedett némi kibúvót: így a nagybányai Polgári Olvasóegyletnek több, 1918 után kiadott magyar könyv is volt birtokában. Ezen a területen van a legkevesebb város: ebből adódik az, hogy a meglátogatott könyvtárak közül 16 közművelődési egyesületé, kaszinóé vagy olvasóköre s csupán 7 középiskolai — s ebből is csak 3 egyházi. Az egyházi iskoláknak e csekély száma szomorúan fontos körülmény, mert az elnyomó hatalommal szemben leginkább az egyházi intézmények tudtak megállni.

2. *Középső vidék.* Nagyszalontától Szászrégenig terjed. Mint határai mutatják, nem egységes: nyugaton az Alföldhöz s a Partiumhoz tartozott, középső és keleti része Erdély. Nyugatról keletre haladva Nagyszalonta, Nagyvárad, Szilágysomlyó, Zilah, Zsibó, Bánffyhunjad, Kolozsvár, Szamosújvár, Dés, Beszterce és Szászrégen összesen 57 könyvtárát vettük figyelembe. E területen van a legnagyobb erdélyi közgyűjtemény, a több mint 400.000 kötettel rendelkező kolozsvári Egyetemi Könyvtár. 1918 előtti anyaga sértetlen maradt; nagyértékű segédkönyvtárát és 1918 utáni folyóiratanyagát azonban elvitték a románok. S ha ehhez hozzávesszük, hogy az elmúlt 22 év alatt mindössze 264 kötet magyarországi könyvet vásárolhatott, teljes egészében előttünk áll Magyarország egyik legnagyobb könyvtárának a román impérium jóvoltából osztályrészül jutott sorsa. A másik közkönyvtárnak, a 40.000 kötettel bíró nagyváradi Városi Nyilvános Könyvtárnak a helyzete sem volt különb. Alkalmatlan helyiségekbe összehúzóulva, megrongált állapotban találtuk a még meglévő magyar anyagát; a könyvtár román részét igen nagy mértékben gyarapították s a magyart egészen elsovasztották. Mindenütt ez a kép kíséri a látogatót. Különösen a trianoni határsávban érte súlyos károsodás a magyar könyvtárakat. A szokásos egyéb csapások mellett a 112 éves zilahi Magyar Kaszinó helyiségeibe román katonaság volt beszállásolva s a könyvtárát feldúlta; ugyancsak román katonaság tanyázott a zilahi ref. Kultúrházban is.

Talán legszomorúbb — ez általános és érthető jelenség — az állami iskolák tanári és ifjúsági könyvtárainak helyzete. Néhány példa: a nagyszalontai állami Arany János gimnáziumot

1919-ben átvette a román állam; 1932-ben megszüntették, tanárait szétesztették más román intézetek közt, majd nyolc nap múlva kicserélt tanszeméllyel ismét megnyitották. Könyvtárának kétharmadrészét ANGHELESCU minisztersége alatt elvitték Bukarestbe. A szilágysomlyói állami (volt Minorita-rendi) gimnázium könyvtárának egy része szintén barbár módon pusztult el: az ifjúsági könyvtárat az iskola legrégebbi anyakönyveivel együtt megsemmisítették. A kolozsvári állami leánygimnázium könyvei húsz esztendőn át egy nedves pincében rothadtak: alig néhány száz kötet maradt belőlük úgy-ahogy épen. A szamosújvári áll. polgári leányiskola könyvanyagát a románok 1918-ban annyira megsemmisítették, hogy mindössze 80 kötet mentődött meg. Állami intézetekről lévén szó, ugyanez lett a sorsa a kolozsvári Egyetem szemináriumi könyvtárainak is. Az egyetemi oktatáshoz és tudósképzéshez feltétlenül szükséges alapvető művek és folyóiratok egész sora tűnt el; magyarországi könyvek beszerzéséről pedig szó sem lehetett. Nem folytatjuk ezt a szomorú felsorolást, inkább áttérünk azokra az esetekre, ahol a hősi küzdelem vagy csendes okosság nemcsak őrizte a birtokot, hanem még gyarapította is.

Mert ilyen esetek is előfordultak, mindenekelőtt az egyházak által kezelt és fenntartott intézményeknél. Egykor majd a történetírás fogja megállapítani — birtokában az erre vonatkozó adatoknak — történeti egyházainknak a magyar művelődés szolgálatában vívott nagy és sikeres küzdelmét. Magyar századok szellemi örökségét őrző erdélyi könyvtáraink java az ő kezükön van s ezt a kincset nemcsak megőrizték, de nem egyszer fejlesztették is az elmúlt 22 év alatt. A fejlődés egészen kivételes útját járta a kolozsvári katolikus Lyceum könyvtára. GYÖRGY LAJOS személyes és elévülhetetlen érdemeként s bizalmas támogatással Erdély legnagyobb modern magyar könyvtárává fejlődött s csak 1928 óta több mint 6400 kötettel gyarapodott állománya.² Ilyenformán jelentősége túlnőtte kereteit s az erdélyi magyar főiskolás ifjúság könyvtára lett, szemben a román kézben volt Egyetemi Könyvtárral. Szerepének fontossága ma sem csökkent. A XVII. század közepén alapított református gimnáziumi könyvtár nemcsak megőrizte 70.000 kötetét,

² GYÖRGY LAJOS idézett tanulmányának adatai.

hanem — hála az iskola fenntartó testülete áldozatkészségének — gyarapította is. 1936/37-ben 100.000 lei költségvetéssel dolgozott, 1938/39-ben 67.000 leit költött a könyvtárra. Az 55.000 kötetet számláló, még a középkorba visszanyúló Unitárius Főiskola könyvtára s a XVII. században alapított, 14.000 kötet könyvvel rendelkező zilahi Wesselényi Kollégium, ha nem tudták is gyarapítani könyvállományukat a trianoni évtizedek alatt, nagy értékeiket azonban hiánytalanul mentették meg a magyar művelődés számára.

A Kolozsvár fölötti négyszög négy sarokvárosa nem sejtett meglepetéssel szolgált: a román uralom alatt új könyvtárakat alapított, valamennyit egyházi kezdeményezésre és kezelésben. Bánffyhunyadon a református Polgári Olvasókör, Zilahon a ref. Nőszövetség és Leánykör könyvtára, Szamosújvárt a Széki ref. Egyházmegye Bethlen-könyvtára, Désen pedig a ref. egyház ifjúsági könyvtára kezdte meg ma is virágzó működését a magyar művelődés szolgálatában. Okos és értéket mentő munkájuk jellemzésére a dési példát említjük: a BANYAI FERENC lelkész és felesége, PARÁDI ERZSÉBET kitűnő vezetése alatt működő könyvtár 1920-ban megvásárolta a dési és szamosújvári állami gimnáziumok könyvanyagának egy részét. Ezzel átmentette az ott feltétlenül pusztulás elé néző magyar könyveket s a némileg szabadabban mozgó egyházi szervezet védelme alatt a közönség számára hozzáférhetővé tette.

Ismét rosszul állt a magyar könyvtárügy Besztercén és Szászrégenben. Mindkét helyen az ág. evang. német gimnáziumok tűntek ki, nagy mértékben szolgálván a két város és környéke németajkú lakosságának közművelődési igényeit. A szászrégeni példa bárcsak követésre találna minden erre alkalmas magyar intézetnél! Nyomtatott katalógusukat az iskolai értesítő függelékeképpen hozták nyilvánosságra; jótállás és évi 5 pengő tagdíj ellenében mindenki számára hozzáférhetővé tették a könyvtárat: ilyen módon átlagosan évi 1800 kölcsönző használta. Viszont azt is tudjuk, hogy a magyar könyvtáraknak okosan és csendesen kellett viselkedniök: lázas tevékenységgel világért sem volt szabad felhívni magukra az államhatalom figyelmét.

A társadalmi alapon szervezkedő könyvtárak közül a küszködő és vergődő átlag fölé emelkedett a kolozsvári Magyar Kaszinó könyvtára. Nemcsak régi anyagát sikerült megőriznie,

hanem könyvállománya állandóan növekedett is; szokatlanul magas, évi 20—30.000 lei költségvetéssel dolgozott.

3. *Székelyföld*. Ha a visszatért Észak-Erdély és a még román uralom alatt lévő déli terület határvonalát legalább képzeletben eltöröljük s egy ellipszis-féle „művelődési“ görbét rajzolunk, Kolozsvár lesz a kiindulópont. Délen Enyed, Gyulafehérvár és Brassó a főállomásai, majd északnak kanyarodva mai magyar területen: a tulajdonképeni Székelyföldön járunk. Ennek az egységnek — ezt az összetartozást szellemi és művelődési tekintetben mindig figyelembe kell vennünk — erdélyrészi központjai Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy, kisebb gócpontjai pedig Gyergyószentmiklós, Csíkszereda, Kézdivásárhely, Székelykeresztúr, a könyvakció során meglátogatott egyéb helységei még Ditró, Gyergyóremete, Nyárádszereda és Kovászna. A felsorolt helyek összesen 31 könyvtárat jelentenek.

E terület legnagyobb közkönyvtára a marosvásárhelyi Ferenc József Közművelődési Ház könyvtára; a gyönyörű kultúrpalotában nyert elhelyezést, szép olvasóterme, modern, vasállványokkal berendezett raktárhelyiségei vannak. Román kezelésben volt s így sorsa nem kétséges. 1918 óta magyar könyv nem juthatott a könyvtárba, a román ellenben valósággal ömlött. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum mintegy 40.000 kötetből álló könyvtárát nem bocsáthatta a közönség rendelkezésére, nehogy magára vonva működésével az új urak gyorsan támadó haragját, szomorú megsemmisülésnek tegye ki a rábízott nagyértékű muzeális és könyvanyagot. Most viszont itt az alkalom, hogy Sepsiszentgyörgy és környéke közkönyvtára legyen.

Mint Kolozsvárott, a Székelyföldön is az egyházi kézben levő kollégiumok fontos szerepére és nagy eredménnyel vívott küzdelmeire kell rámutatnunk. A marosvásárhelyi ref. kollégium XVIII. században alapított könyvtára 40.000 kötetét okos politikával az elmúlt 22 esztendő alatt állandóan gyarapította, mintegy évi 20.000 leit fordítva könyvbeszerzésre. Bár elvileg mindenki számára nyitva volt, egy évben csupán 300—400 kölcsönző látogatta 900—1000 esetben. Örvendetes munkásságot fejtett ki a székelyudvarhelyi ref. kollégium is. A XVII. században alapított könyvtára ma 40.000 kötet birtokában van, modern vasállványokon elhelyezve. Új beszerzésre kb. évi 20.000 lei állt rendelkezésre: így újabb könyvanyaga elég tekintélyes; a magyar

szépirodalom néhány jelentősebb új alkotásán kívül a tudományos irodalom is szépen van képviselve. A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó-kollégium könyvtára kisebb az előbbieknél (24.000 kötet), de háború utáni könyvanyaga említésreméltó. Alig kezdődött meg immár szabad munkája, a súlyos földrengés ismét nehéz megpróbáltatások elé állította a kitűnő intézetet.

A katolikus iskolák könyvtárai általában szegényebbek. Jelentősebb közülük a szép régi anyaggal rendelkező székelyudvarhelyi gimnáziumi könyvtár 10.000 kötetével. A csíkszeredai gimnáziumnak 8000, a marosvásárhelyinek és a kézdivásárhelyinek pedig alig 4000 kötete van. Egyrészt az államhatalom, másrészt az anyagi eszközök elégtelensége akadályozta őket a továbbfejlesztés munkájában, ilyenformán új beszerzésük lényegtelen. Munkájuk — az idők nyomása alatt — csak a megőrzés lehetett: nagy feladat volt ez és valódi magyar feladat.

A kaszinói könyvtárak közül a marosvásárhelyi Magyar Kaszinó működése minden dicséretet megérdemel. Kijátszva az államhatalom örködését, évi 20.000 leit költöttek új könyvekre. Nagy forgalmára jellemző, hogy 1939-ben 12.000 kötet kölcsönzését bonyolította le! A kézdivásárhelyi Magyar Kaszinó — kisebb forgalommal — méltó párja a marosvásárhelyinek. Kényelmes olvasóhelyiségeiben a háború utáni magyar szépirodalom csaknem minden jelentős alkotása rendelkezésre állt. A székelykeresztúri kaszinó „Orbán Balázs“ könyvtára mintaképe lehet az aránylag csekély lélekszámú városka művelődési igényeinek. 2000 kötetes könyvtára gondosan van összeválogatva, régiek és újabb anyagában egyaránt megállja helyét. Forgalma is szép: egy évben 4000 mű cserél gazdát. A kaszinóknál kisebb jelentőségű kereskedői, iparos és polgári körök könyvtárainak egyike-másika szintén ellen tudott állni a huszonkét nehéz év nyomásának. Ezek között megemlítjük a székelyudvarhelyi Kereskedő Társulat, az ugyancsak udvarhelyi Polgári Onképző Egylet s a csíkszeredai Ipartestület könyvtárát. Ez utóbbinak sorsa — csak mutatóba, hiszen sok hasonló eset volt! — tollunkra kívánczik. Amikor az ipartestületet, hasonlóan a többihez, az államhatalom Csíkszeredán is feloszlatta, a derék könyvtáros, BEDŐ ÁKOS szíjgyártó felesége lakására mentette éjnek idején a könyvanyagot s titokban innen kölcsönözték ki a megbízható iparos-olvasók a féltve

őrzött magyar könyveket. A csekély tagsági díjból még kötetésre és beszerzésre is futotta.

Ahol az egyéni lelemény vagy szervezőerő nem volt ilyen hatékony, ott a helyzet vigasztalan. Ismét csak példának Gyergyószentmiklós könyvtári viszonyait említjük meg. Állami gimnáziuma román kézben volt; eredmény: háború utáni magyar könyve nincs, régiebb könyvanyaga tönkrement. A város másik könyvtáráról BENEDEK ANDRÁS ezeket írja: „Még szomorúbb a helyzet a gyergyószentmiklósi Kereskedői Körben. Itt a teljes könyvállomány a Révai Lexikon, a százkötetes Jókai, s még vagy száz kötet — mind csak üveg alatt látható...“

Sötét színek ezek, jó, hogy az ellenállás bátorító példáin már megerősödünk. Alig esett szó róla, pedig ez az emberi hátter az igazán megindító: a magyar művelődés névtelen hőseinek mindennapi küzdelme a balkáni hatalommal és a kényszerű szegénységgel. Bátorság és önfeláldozás, okosság és önmegtartóztatás volt ezeknek a férfiaknak minden lépése. Papok és tanárok, iparosok és honoráciorok, történelmi nevet viselő családok leszármazottai és ismeretlen kétkézi munkásemberek a hősei a magyar művelődésért, a magyar könyvért vívott harcnak. Szegények voltak, üldözöttek és nem egyszer nyomorultak: de annyira gazdagok, hogy mindent: személyes szabadságot, száraz kenyeret és jövendőt kockára tettek az örökkévaló magyar művelődés szent szolgálatában. Az erdélyi osztály tisztelettel és bámulattal idézi emléküket: sokak nevében tartozik ezt megmondani.

II.

A miniszteri felhívásra az erdélyi osztály Eszterházy-utcai helyiségeibe azonnal megindultak az ajándékkönyvek. A könyvakió vezetősége egy-két nap alatt megegyezésre jutott az adakozni óhajtó kiadvállalatokkal a könyvanyag összeállítása és szállítása tekintetében. A vezető szempont az volt, hogy az 1918—1940 között megjelent és még raktáron lévő magyar nyelvű kiadványaik mindegyikéből (beleértve a jobb fordítás-irodalmat is) az öt legnagyobb város (Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Szatmárnémeti) vezető könyvtára részére egy-egy példányt, a többi könyvtár számára pedig a lehetőség szerinti válogatásban kisebb ajándékokat juttassanak el az erdélyi

osztályon keresztül. Mivel a gyors szállítás is fontos volt, az erdélyi osztály arra kérte a kiadókat, hogy a felajánlott művek mindegyikének egy-egy példányát tartalmazó csomagokat készítsenek s lássák el író és cím szerint készült kísérőjegyzékkel. A kiadók készségesen vállalták ezt a munkát is; ilyen módon vált lehetségessé, hogy az erdélyi osztály megalakulását követő harmadik napon, szeptember 18-án már elindulhattak az első könyvszállítmányok Erdélybe.

A tudományos intézetek és a közintézmények is azonnal bekapcsolódtak az adakozásba; a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége valamennyi tagintézménye nevében bejelentette az akcióhoz való hozzájárulását olyan formában, hogy az öt legfontosabb, tudományos könyvanyagot is gyűjtő könyvtárat látja el kiadványaival.

Mivel csakhamar ismeretessé vált az erdélyi könyvtárak kifosztottságának mértéke s az erdélyi osztály egyre-másra kapta a hazatért területek könyvtáraitól a magyar könyvet kérő és sürgető leveleket: a könyvakció vezetősége a miniszteri felhívásra támaszkodva fokozatosan újabb és újabb réteget vont bele az adakozásba. Még október folyamán valamennyi magyarországi könyvkereskedőt külön levélben kérte fel könyvadományok beküldésére. Majd midőn a visszatért területeket járó tisztviselőnek jelentéséből ismeretessé vált egyrészt a gimnáziumi könyvtárak ifjúsági anyagának megrongálódása és eltűnése, másrészt irodalmunk klasszikusainak hiánya és tönkreolvasott volta, az ország valamennyi középiskoláját megkereste kérésével: amennyiben a tanulóifjúság adakozni óhajt, az iskola keretén belül összegyűjtött könyveket az igazgatóság juttassa el az erdélyi osztályhoz. A diákságtól elsősorban ifjúsági irodalmat s klasszikusaink műveit kérte és kapta. Az így összegyűjtött könyveken külön pecséttel jelölte meg, hogy a magyar tanulóifjúság ajándékképpen indultak útra Erdély felé. Végül, hogy a vidéki nagyközönségnek az akcióval való közvetlen kapcsolatát fokozza, nagyobb vidéki közkönyvtáraink és múzeumaink vezetőségét is igénybe vette a könyvgyűjtő tevékenységnél. Ez a decentralizált gyűjtés ismételten alkalmat nyújtott arra, hogy klasszikusaink gyűjtésének fontosságára felhívja a figyelmet. A vidéki közgyűjtemények beérkező könyvszállítmányai igazolták is ezt a várákozást.

Az erdélyi osztály vezetőségének a gyűjtés irányításában általában az volt a törekvése, hogy a miniszteri felhívás nyomán a közönség részéről is nagy mértékben megnyilvánuló adakozási kedvet állandóan ébren tartsa. Ezért igénybe vette a magyar rádió és sajtó nyilvánosságát s időről-időre, céljainak megfelelően irányította a társadalom figyelmét a könyvakció híreire és kéréseire. A rádió hírszolgálatának keretében — megfelelő időbeli adagolásban — mindig szerepeltette az erdélyi osztály pillanatnyilag fontos kérését vagy tájékoztató közlését.³ PASTEINER IVÁN főigazgató november folyamán külön rádióelőadásban fordult az ország társadalmához a további, már az erdélyi helyszíni szemlék eredményéhez igazodó könyvadományok beküldése érdekében. A Magyar Távíratí Iroda útján a sajtót több alkalommal tájékoztatta az osztály vezetősége a gyűjtés híreiről és helyzetéről; a cél érdekében örömmel fogadta azt is, hogy a lapok egy része írásban és képben, riportban és cikkben foglalkozott az erdélyi könyvakcióval és további adakozásra buzdította a közönséget.⁴ A fenti utakon és módon sikerült a közönség érdeklődését annyira ébren tartani, hogy az adakozás 1941 májusának végéig szünet nélkül tartott és összesen 189.028 kötet szétosztható könyvet eredményezett. Ebből a könyvkiadók 54.788 kötettel, a tudományos társulatok és közintézmények 86.963 kötettel, a magánosok pedig 47.277 kötettel járultak az erdélyi könyvakció eredményességéhez. Mennyiségileg csoportonként a legjelentősebb adományok a következők voltak:

1. *A kiadók közül:* Egyetemi Nyomda 6010, Szent István Társulat 5742, Franklin 5162, Athenaeum 5100, Singer és Wolfner 4510, Légrády Testvérek 3775, Stádium 3448, Palladis 2000, Dante 1965, Pantheon 1626, Magyar Szemle Társaság 1525,

³ A Magyar Rádió részéről CSISZÁR BÉLA szerkesztő úr, a Magyar Távíratí Iroda részéről pedig dr. HERCZEGH ELEMÉR és dr. HARASZTHY ELEMÉR szerkesztő urak igen sok alkalommal álltak a könyvakció rendelkezésére a nagyhatású hírközlés terén; ezen az úton is köszönetet mondunk fáradozásukért.

⁴ Tudomásunk szerint az Esti Ujság, Magyarország, Mai Nap, Pest, Pester Lloyd, Pesti Hírlap, Új Magyarorság c. napilapok, a Délibáb c. hetilap, a folyóiratok közül pedig a Corvina és a Diárium kapcsolódtak bele nagyobb terjedelmű cikkekkel és riportokkal a propaganda munkájába. Őszinte köszönet illeti meg ezért őket.

Kókai 1206, Sylvester 1172, Kner 1140, Révai 1004, Németh József 892 kötet.

2. a) *Tudományos társulatok és közintézmények közül:* Magyar Tudományos Akadémia 13.290, Országos Stefánia Szövetség 8400, Országos Magyar Sajtókamara 5270, „Erdélyért“ Országos Gyűjtőbizottság 4838, Budapest Székesfőváros 2057, Országos Közegészségügyi Egyesület 1963, József Nádor Műegyetem 1428, Vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1219, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1188, Pécsi Tudományegyetem Jogi Kara 1140, Pázmány Péter Tudományegyetem Statisztikai Szemináriuma 1000, Magyar Országgyűlés Képviselőháza 992, Országos Széchényi Könyvtár 970, Orvosi Továbbképzés Központi Bizottsága 910, Magyar Ifjúsági Vöröskereszt 910, Pénzügyminisztérium 858, Szent István Akadémia 845, Magyar Történelmi Társulat 792 kötet.

b) *Iskolák közül:* Budapest Székesfőváros iskolái 7778, pécsi Zrínyi Miklós honvéd középiskolai nevelőintézet 372, Baár-Madas ref. leánygimnázium 317, budapesti Erzsébet Nőiskola leánygimnáziuma 303, egeri róm. kat. kereskedelmi középiskola 278, budapesti Szent István gimnázium 277, budapesti Angolkisasszonyok leánygimnáziuma 260 kötet.

c) *Vidéki múzeumok és közkönyvtárak közül:* Debreceni Déry-Múzeum 1074, Vasvármegyei Múzeum 854, komáromi Városi Könyvtár 674, Veszprémmegyei Múzeum és Könyvtár 600, kecskeméti Városi Könyvtár 600, Borsod-Miskolci Múzeum 548 kötet.

3. *Magánosok közül:* HÓMAN BÁLINT m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 2860, néhai gróf TELEKI PÁL volt m. kir. miniszterelnök 1031, dr. SZINNYEI FERENC egyet. c. ny. rk. tanár 1480 kötet.

A kevesebbet beküldőket, a sokszáz „névtelen“ magyar adakozó nevét hely hiányában nem írhattuk ki: a köszönet éppúgy megilleti őket, mint a nagyokat. A magyar olvasó, szegény és gazdag, egyszerű és magasállású éppen áldozatkészségéből vizsgázott: s ennek a vizsgának igen szépen megfelelt. Senki sem azért adott, hogy lássák az emberek, hanem örömeiben és magyar kötelességétől sarkalva.

III.

A gyűjtéssel karöltve járt a beérkezett könyvek feldolgozása, majd pedig megfelelő szétosztása. Mindenekelőtt — a helyszíni szemlék eredményeképp — meg kellett állapítani az ellátandó könyvtárak sorrendjét. A nagy közgyűjtemények helye és ellátásának mértéke kétségtelen volt. A további sorrend a már ismertetett földrajzi szempont szerint alakult ki: mindegyik vidéknek onnan könnyen megközelíthető jelentékeny városaiban, esetleg községeiben legyen legalább egy olyan könyvtár, mely a közönség szélesebb rétegeit bevonhatja olvasóinak táborába, vagyis közkönyvtárrá fejlődhetik. A nagyobb és művelődési szempontból jelentős városokban természetesen több könyvtárat látott el az erdélyi osztály; mindenütt felkérte a vezetőséget, hogy a nemzeti közadakozásból összegyűlt könyveket a lehető legnagyobb mértékben bocsássa a közönség rendelkezésére. Ne zárkózzék be anyagával egy iskola falai közé, ne csak tagjainak szükségszerűen korlátozott számát részesítse a magyar könyvben, hanem kellő ellenőrzés és biztosítékok mellett a város és vidéke egész társadalmához juttassa el. Nem egy városban a gimnáziumi könyvtár volt alkalmas a továbbfejlesztésre; mikor ezeket az erdélyi osztály vezetősége a fentiekre megkérte, csak nemes erdélyi hagyományra támaszkodott, hiszen éppen legnagyobb és legrégebb erdélyi kollégiumaink nemcsak tanulóiknak és tanáraiknak engedték meg a könyvek kikölcsönzését, hanem minden becsületes érdeklődőnek. A magyar könyv közkinccs, sem osztály-, sem intézeti érdek nem lakatolhatja le. A nemzeti közadakozásból összegyűlt könyvek meg éppen azért indultak el Erdélybe, hogy az olvasókkal találják meg kapcsolatukat. E tekintetben általában megértést tapasztalt az erdélyi osztály s a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének a jövőben is alkalma lesz figyelemmel kísérni a megajándékozott könyvtárak ilyen irányú működését is.

A kiosztás eredményeit nagy vonásaiban a következőkben mutatjuk be:

Város v. község neve	Ajándékozott kötetek száma	Ellátott könyvtárak száma	Ebből köz- gyűjtemény v. közkönyv- tár	Iskolai könyvtár	Köznevelés- ügyi v. kaszár- női könyvtár	Tudomá- nyos és fő- iskolai könyvtár
<i>I. Északi terület.</i>						
1. Szatmárnémeti	11.205	7	—	3	4	—
2. Nagykároly	5.930	4	—	2	2	—
3. Máramarossziget	4.799	4	—	1	3	—
4. Nagybánya	4.798	4	1	1	2	—
5. Érmihályfalva	1.085	1	—	—	1	—
6. Felsőbánya	856	1	—	—	1	—
7. Tasnád	768	1	—	—	1	—
8. Nagysomkút	614	1	—	—	1	—
összesen:	30.055	23	—	7	15	—
<i>II. Középső terület.</i>						
1. Kolozsvár	48.685	25	1	10	1	13
2. Nagyvárad	12.639	7	1	2	3	1
3. Nagyszalonta	4.868	4	1	2	1	—
4. Zilah	4.292	4	—	1	3	—
5. Szamosújvár	3.890	5	—	2	3	—
6. Szilágysomlyó	2.892	3	—	1	2	—
7. Szászrégen	2.580	2	—	1	1	—
8. Dés	2.397	2	—	—	2	—
9. Bánffyhunyadi	1.680	2	—	—	2	—
10. Beszterce	1.112	2	—	1	1	—
11. Zsibó	777	1	—	—	1	—
összesen:	85.812	57	3	20	20	14
<i>III. Székelyföld.</i>						
1. Marosvásárhely	15.554	8	1	4	2	1
2. Sepsiszentgyörgy	8.788	2	1	1	—	—
3. Székelyudvarhely	6.542	6	—	4	2	—
4. Kézdivásárhely	4.602	4	—	2	2	—
5. Csíkszereda	3.625	3	—	1	2	—
6. Székelykeresztúr	3.018	2	—	1	1	—
7. Gyergyószentmiklós	2.326	2	—	1	1	—

Város v. község neve	Ajándékozott kötetek száma	Ellátott könyvtárak száma	Ebből köz- nyvtárak v. közkönyv- tár	Iskolai könyvtár	Közművelő- dési v. kaszi- nói könyvtár	Tudomá- nyos és fő- iskolai könyvtár
8. Ditró	1.416	1	—	—	1	—
9. Nyárádszereda	1.059	1	—	—	1	—
10. Kovászna	872	1	—	—	1	—
11. Gyergyóremete	759	1	—	—	1	—
Összesen:	48.561	31	2	14	14	1

Összesen I., II. és III.
sor (30 város, ill. hely-
ség)

164.428 III 6 41 49 15

Most lássunk néhány észrevételt a statisztikával kapcsolatban.⁵ Az első helyre magától értetődően a kolozsvári Egyetemi Könyvtár került; minden 1918—1940 között megjelent s az erdélyi osztály rendelkezésére bocsátott magyar könyvet egy példányban megkapott, összesen 18.329 kötetben. Utána következett a marosvásárhelyi Ferenc József Közművelődési Ház könyvtára 9519, a nagyváradi Városi Nyilvános Könyvtár 8265, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum 7502 és a szatmárnémeti Kölcsey-Kör könyvtára 5526 kötet könyvvel. Kolozsvár messze kimagasló helyét (48.685 kötet) nemcsak az Egyetemi Könyvtár biztosítja, hanem az egyetemi intézetek könyvellátása is. Például egyedül a Bölcsészeti Kar intézetei 7399 kötet könyvhöz jutottak. Ugyancsak Kolozsvárt tíz középiskola könyvtára is gazdagodott az akció során; egyébként a középső vidéken és a Székelyföldön az iskolai és a kaszinói (közművelődési) könyvtárak célszerű egyensúlyt tartanak. Nem mondható el ez az északi vidékről; ennek okára már volt alkalmunk rámutatni. Ugyiszólván a könyvakció derekán jutott az erdélyi osztály tudomására két újonnan szervezett könyvtár híre: ettől kezdve megkülönböztetett gonddal válogatta számukra a könyveket éppen fontos

⁵ Szerettük volna a kiosztott kötetek számát az egyes városok magyar lakosságának számával összehasonlítani. Az 1941. évi népszámlálásnak eddig azonban csak az előzetes eredményei ismeretesek (Magyar Statisztikai Szemle, 1941. 3—4. sz.) THIRRING LAJOS megvilágításában. Az előzetes eredmények csak a nagyobb helyekre terjednek ki s még nem hozzák a lakosság nemzeti-ségi megoszlását. Számunkra pedig ez lenne a tanulságos.

helyzetük és szerepük következtében. Egyik a szászrégeni róm. kat. főgimnázium könyvtára, melyet 1802 kötet könyvvel támogatott, hogy alkalma nyíljon Szászrégen magyar közkönyvtárává fejlődnie. A másik a hasonló céllal 1482 kötettel segélyezett nagyszalontai Városi Közkönyvtár; a színmagyar városnak ez az első közkönyvtára. A marosvásárhelyi Teleki-Tékának — bár muzeális jellegű s a modern könyveket nem gyűjti — anyagával kapcsolatos válogatott tudományos műveket küldött meg az erdélyi osztály a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének külön ajándékképpen. Még egy-két érdekes számot közlünk: a középiskolák közül legnagyobb kötetszámú ajándékot (3964 kötet) a nagykárolyi állami (előbb kegyesrendi) gimnázium kapott, mert Nagykarolynak közgyűjteménye nem lévén, a gimnázium lesz hivatva a közkönyvtár fontos szerepét betölteni. A kaszinók és olvasókörök közül a kézdivásárhelyi Kaszinó könyvtára jutott legnagyobb ajándékhoz: 1945 kötethez. E csoportban a legkisebb ajándék is 411 kötetet tett ki.

A kiosztott könyvanyag minőségét nehéz megítélni: szellemi életünkről és művelődési állapotainkról kellene ítélnünk, ha ezt meg akarnók tenni. Ez pedig nem tartozhatik hatáskörünkbe és az eredményen mit sem változtatna. Az általános benyomás kedvező volt; segítette ezt az a szabadon és csak igen tág keretek között végrehajtott szelektáló munka, amit az erdélyi osztálynak szükségszerűen végre kellett hajtania. Az egész könyvanyagnak mintegy 60 százaléka szépirodalmi, 40 százaléka pedig tudományos és ismeretterjesztő volt. Főleg az iskolák gyűjtése következtében tekintélyes mennyiségű ifjúsági természetű olvasmányanyag is rendelkezésre állt: az iskolai könyvtárak jutottak hozzá elsősorban. Nem érdektelen, ha néhány adatot közlünk még a magyar irodalom annyira keresett nagyjainak kiosztott munkáiról azzal a megjegyzéssel, hogy az itt következő számokban a figyelembe vett népkönyvtárak részére szétosztott anyag is szerepel: Ady 182, Arany 271, Benedek Elek 607, Gárdonyi 522, Fazekas 124, Berzsenyi 119, Jókai 903, Katona 184, Madách 172, Mikszáth 392, Móra 112, Móricz 387, Petőfi 318, Szabó Dezső 108, Vörösmarty 175, Zrínyi 119 kötettel. „Kötet”-nek tüntettük fel természetesen a részmunkákat is, ha azok önállóan jelentek meg. Így különösen Arany János egyes költeményei (Toldi stb.) jelentek meg ilyen kiadásban.

Az erdélyi osztály a fenti III könyvtárat tekintette saját hatáskörébe tartozónak. Természetesen az ügy érdekében a legtágabb és leghabzóbb meghatározásban; fogalmi szempontok szerint — csakis szorosan vett közgyűjteményeket és közkönyvtárakat figyelembe venni — nem óhajtott eljárni. A nélkül, hogy anyagát túlságosan széttagolta volna, igyekezett minél több könyvtárhoz eljuttatni a magyar könyvet. Ez a szempont vezette abban is, hogy a rendelkezésére álló könyvanyagból 164.428 kötetet osztott szét a fenti értelemben tekintett tudományos és közművelődési könyvtárak között, a fennmaradó 24.600 kötetet pedig népkönyvtárak számára tartalékolta s osztotta ki az akció végén 96 népkönyvtár között. Az erdélyi osztályhoz egész évben, szinte szünet nélkül futottak be egyházak, ifjúsági körök, falusi olvasóegyletek nagy szükségből kiáltó levelei a magyar könyv után. Elrejtett kis falvak lelkészei jelentkeztek, szórvány-magyarország őrtállói kiáltottak a „legdrágább kincs“ (ők írták!), a magyar olvasmány után. Ha szabad egy szót szólunk a munkatárs lelkiállapotáról: az első naptól az utolsóig valóságos feszültségként élt bennünk, hogy bárcsak ezeket a kis szigeteket is megerősíthetnénk néhány jó könyvvel. Mindenkép lehetetlen feladatnak látszott ez. Egyrészt nem tartozott a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége erdélyi osztályának hatáskörébe a népkönyvtárak ellátása; erre külön szervezetként a vallás- és közoktatásügyi minisztérium illetékes ügyosztálya hivatott. Ő rendelkezik népkönyvtárak számára alkalmas anyaggal, ő ismeri a szükségleteket és lehetőségeket s egyben meg is kezdte azonnal a visszatért területek népkönyvtárainak nem akciószerű, hanem rendszeres ellátását. De nagyobb baj a könyvanyag körül volt. Ha az erdélyi osztály hatáskörében vállalt könyvtáraknak juttatandó anyagból kivonjuk a népkönyvtári természetűeket — ez a desztillálás végzetes lesz a könyvanyag minőségére nézve, hiszen éppen a javától fosztjuk meg. A városnak sem „városi“ irodalom kell, hanem a magyar lélekből fakadt értékes irodalom és jól olvasható tudomány, tehát a népkönyvtárak igazi értékei. Mivel — hála a magyar társadalom áldozatkészségének — nem várt nagy eredménnyel zárult le a könyvgyűjtés, az erdélyi osztály bizonyos kényszerű megalkuvással teljesíthette erre vonatkozó kívánságát. Ez a megalkuvás abban állt, hogy csak a

hozzáforduló népkönyvtáraknak küldött ajándékokat,⁶ feltéve, ha olyan helységben voltak, ahol a könyvakció során nem részesült valamilyen könyvtár az ajándékkönyvekből. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a népkönyvtárak számára kiválasztott anyagot valóban falusi könyvtárak kapták. A földrajzi szempontból értelmezett széttagolás itt is érvényesült; a cél az volt, hogy minél több helyre jusson könyv. Vármegyék szerint így oszlottak meg az ajándékban részesített népkönyvtárak: Háromszék 26, Szatmár 21, Maros-Torda 8, Csík 8, Bihar 8, Udvarhely 7, Szolnok-Doboka 4, Kolozs 4, Máramaros 4, Beszterce-Naszód 3, Szilágy 1, Kisküküllő 1, Ugocsa 1 könyvtár. A 96 népkönyvtár közül 71 egyházi (28 róm. kat., 43 ref.), 25 pedig világi kézen van. Átlagosan egy könyvtár 256 kötet könyvet kapott, a legkisebb ajándék 108, a legnagyobb 432 kötet volt.

A könyvkiosztás rendszerességének érdekében az erdélyi osztály a beérkezett és kiosztott könyvekről a következő nyilvántartásokat készítette el:⁷

1. betűrendes címjegyzéket, mely valamennyi kiosztott könyvet nyilvántartja annak megjelölésével, hogy mely könyvtár jutott az illető könyv birtokába;

2. minden egyes juttatásban részesült könyvtár számára betűrendes címjegyzéket, mely számontartja a szóbanforgó könyvtár részére kiosztott könyvek címeit;

3. végül az ajándékozókát névszerint feltüntető kimutatást.

A könyvszállítás a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelő-

⁶ Természetesen a jelentkezések határidejét 1941 tavaszán le kellett zárni a kiosztási munka előrehaladása miatt. Igen sok jelentkezés elkésve érkezett be az erdélyi osztályhoz. Ezekről a kérésekről azonnal értesítettük a vallás- és közoktatásügyi minisztérium iskolánkívüli népműveléssel foglalkozó ügyosztályát.

⁷ A tisztviselői munkát e sorok írójának vezetése mellett a következő, különféle intézményektől átengedett tisztviselők és alkalmazottak látták el, és pedig: a munka egész tartama alatt a Közgyűjtemények Orsz. Főfelügyelőségétől LUHN ERZSÉBET, PÁLDY LENKE, az Országos Széchényi Könyvtártól dr. DUKONY MÁRIA, dr. SZEMZŐ PIROSKA, a munkaidő kisebb-nagyobb része alatt pedig a Pázmány Péter Tudományegyetemi Könyvtártól dr. BENEDEK ANDRÁS, dr. VÉRTESY MIKLÓS, az Országos Széchényi Könyvtártól dr. JÉKELY ZOLTÁN, dr. HARSÁNYI MARGIT, dr. NAGY JÚLIA, TARICZRY ERZSÉBET, a Közgyűjtemények Orsz. Főfelügyelőségétől dr. PAULOVICS GÉZA, dr. MOLNÁR ÁGNES.

sége javadalmazásának terhére történt; összesen 577 láda, 73 bála és 54 csomag felhasználásával hajtotta végre az erdélyi osztály a 189.028 kötet Erdélybe való szállítását. A címzettet csak az üres ládák visszaszállítási költsége terhelte.

Tekintettel arra, hogy a fokozott gondosság az erdélyi osztályt nemcsak arra kötelezte, hogy a könyvajándékokat megfelelően ossza szét, hanem a könyvküldemények sorsa iránti felelősség a könyveket elfogadó intézmény mellett őt is terhelte: a könyvkiosztás előrehaladott szakaszában, 1941 tavaszán az osztály tisztviselői (dr. BENEDEK ANDRÁS, dr. JÉKELY ZOLTÁN, dr. VÉRTESY MIKLÓS) ismét a visszatért keleti és erdélyrészi területek könyvtárainak meglátogatására küldettek. Feladatuk az volt, hogy szükség esetén tanáccsal és útbaigazítással szolgáljanak a könyvek katalogizálása, elhelyezése és használatra bocsátása tekintetében. Ismét személyes kapcsolatot teremtettek az ellátott könyvtárak és a könyvakció vezetősége között, jelentették fel-tűnő tapasztalataikat s ezeknek nyomán néhány esetben a könyvkiosztás is módosulást szenvedett: a már túltömött könyvtáraknál leállt, a még mutatkozó hiányokat pótolni tudta. Ennek a második szemléútnak az eredménye általában megnyugtató volt. Kiderült, hogy a megajándékozott könyvtárak legnagyobb része az anyagot folyamatosan feldolgozva a közönség rendelkezésére bocsátotta. A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége ezt a termékeny kapcsolatot a jövőben is fenn kívánja tartani s így továbbra is alkalma lesz útbaigazításokkal szolgálni s meggyő-ződni az ajándékozott könyvek sorsa és használata tekintetében.

Az erdélyi könyvakció 1941 júniusának végén lezárult s a miniszter az erdélyi osztályt feloszlatta. A magyar könyvkiadók, közintézmények, tudományos társulatok és a nagyközönség áldozatkészsége lehetővé tette, hogy a legfeltűnőbb hiányokat pótolni lehetett. Tudjuk nagyon jól, hogy ezzel nem elégtettük ki teljes mértékben Erdély olvasni vágyó közönségének könyvigényeit. De annyit mindenesetre tettünk, hogy Erdély könyvtárai az egyetemes magyar művelődés mérhetetlen hasznára ismét munkálkodni és hatni kezdenek. A magyar könyvolvasó és könyv-árus ezzel az öntudattal gondolhat jó szívvel hozott áldozatára.

HARASZTHY GYULA.